

WOORDWIJS

Memento mori

A. Kamer

Op oude huizen vind je wel de spreuk 'Memento mori'. Het betekent: gedenk te sterven.

Ouderwets?

Een uiting van een voorbije cultuur?

Een uiting van zwaarmoedigheid?

Terechte oproep?

Bijbels?

De waan van de 'verre' dood

We zijn wel met de 'verre dood' vertrouwd geworden. Soms zodanig dat het rouwen ons vergaat. Door de publiciteit zijn we aan het beeld van de massale dood ook zo gewend geraakt, dat we nalaten het in verband te brengen met de vruchteloosheid waaraan de schepping onderworpen is (Rom. 8:22).

We staan er soms al nauwelijks meer bij stil. We accepteren het gegeven als 's werelds loop, zolang het tenminste de 'verre naaste' betreft.

Veelal hebben we echter ook niet geleerd de 'nabije dood' onder ogen te zien en deze te aanvaarden als een vast gegeven voor de toekomstige levensweg, tenzij dat de Here Christus weerkomt.

Spanningsveld

Niet zelden kom je jong-volwassenen tegen die pas op die leeftijd voor de eerste maal in hun leven een gestorvene in de familie hebben te betreuren en daardoor ook gedwongen worden stil te staan bij de persoonlijke dood. In de huidige maatschappij van gezondheidscultus is er mentaal geen plaats voor het 'memento mori'.

Slechts per ongeluk worden we met de dood geconfronteerd. Bij wijze van overval. Het ongeval confronteert ons met de kwetsbaarheid van de mens. De aankondiging van (ongeneeslijke) ziekte bepaalt ons bij de beperkte levensduur.

De geboorte van het eindigheidsbesef in het menselijke leven, die meestal rondom de leeftijd van veertig jaar doorbreekt, wordt veelal nauwelijks in verband gebracht met het bijbelwoord dat het de mens gezet is te sterven. Ligt dan de 'diagnose' van 'leeftijd bepaald depressief gestemd' niet eerder in de rede?

De christen en de 'beperkte levensduur'

Enerzijds is er de maatschappelijke dwang tot mentale ontkenning van de dood, waarbij dan de beperktheid van het leven behoort bij het volstrekte abnormale waaraan je zo weinig mogelijk aandacht moet geven. Op die levenslijn vinden we daardoor ook de overdreven aandacht voor lichamelijk welbevinden en de miskenning van, soms ook de miskenning van het gebrekkige en invalide in de samenleving.

Men wil in het welbevinden niet gestoord worden. We constateren dat de christen leeft in een spanningsveld. We weten immers ook van het schriftuurlijke gegeven dat het de mens gezet is te sterven en daarna het oordeel (Hebr. 9:27). Daarbij heeft ook de ziekte en het gebrek en de tegenslag een eigen plaats (1 Kor. 15:58). Het is echter een levensgang met uitzicht (o.a. 2 Kor 4 en 5).

Ontkenningsdwang

Ook in de kerk ontkomen we niet aan het feit dat we geneigd zijn de dood zoveel mogelijk uit het leven te bannen. Een algemeen aanvaarde rouwtijd is onbekend. Rouwkleding is uit de mode. Herkenbare rouwgebruiken worden nauwelijks in acht genomen. Begrafnisgewoonten spreken van de noodzaak van haastig voortgaan met het gewone leven. Rouwenden moeten zelf aangeven wanneer zij willen spreken over hun moeiten, anders spreek je ze er niet over aan.

Vorbereiding

Deze houding van ontkenning van de dood kan verschrikkelijke gevolgen hebben, als we ons niet bijtijds leren te schikken naar aanwijzingen van de Schrift, aanvaardend het evangelie van de Here Christus, en ons voorbereiden op ons sterven.

De cultuur van het 'memento mori' van vroeger dagen had nadelen, maar er is nu niets positiefs voor in de plaats gekomen, zo lijkt het. Toch weten we dat de Here ons bereid maakt om te sterven en met de Heer te zijn (2 Kor. 5:5).

Het sterven van de christen

Veel van wat er te zeggen is bij en over het sterven van de christen, is op duidelijke wijze samengevat in de Heidelbergse Catechismus (HC) vr. 42: 'Zo dan Christus voor ons gestorven is, hoe komt het dat wij ook moeten sterven?' Het antwoord luidt: 'Onze dood is geen betaling voor onze zonden, maar alleen een afsterving van de zonden en een doorgang tot het eeuwige leven'.

Geen betaling, toch doorgang

Daarbij beroept de HC zich op de Schrift. De volgende 'bewijsteksten' worden aangevoerd.

Als het gaat over de genoegzame betaling voor de zonde worden we verwezen naar het werk van de Christus (Marc. 8:37; Ps. 49:8). De mens kan zichzelf niet verlossen. Doorgang naar het leven, zoals beloofd werd, is geen zaak van menselijke macht. Goede werken zullen volgen, zo zegt Openb. 14:13. Ze gaan niet vooraf.

Alle gedachten aan onze dood als betaling voor de schuld van de zonde wordt weggenomen.

Gaat het om de doorgang naar het eeuwige leven, dan vinden we de verwijzing naar Fil. 1:23; Joh. 5:24; Rom. 7:24.

De Schrift wijst de weg van de christen door leven en dood aan tegen de achtergrond van de enige troost in leven en sterven. De christen is met lichaam en ziel in leven en sterven het eigendom van Jezus Christus.

Het kind van God werd gekocht; hij wordt ook beschermd; hij wordt ook verzekerd van en bekwaam gemaakt tot dienst in het Koninkrijk Gods (HC vr. 1). Dat laatste fungeert ook met name als de Catechismus spreekt over de afsterving van de zonde als weg van de doorgang tot het eeuwige leven.

Overgang naar onvergankelijkheid

Ons lichaam wordt als zaad gezaaid dat eerst afsterven moet (1 Kor. 15:35 vv.) voordat het vrucht draagt. Langs die weg van het lichamelijke sterven voltrekt zich ook de afsterving van de zonde in ons leven (Rom. 7:24; 2 Kor. 5:1 vv.). In die weg ervaart de mens echter ook het smartelijke van de gevolgen van de zonde (Gen. 3:19). De mens moet deze weg gaan, tenzij de Heer eerder weerkomt (1 Tess. 4:15). Tot dat moment kan de beloofde volheid alleen langs die weg van het sterven.

Het sterfelijke moet klaargemaakt worden voor het onsterfelijke, want het vergankelijke beërft de onvergankelijkheid niet (1 Kor. 15:42). In die afbraak ervaart de mens ook de smart vanwege de zonde. Ook al is de dood onttroond, hij is de laatste vijand (1 Kor. 15:26).

In de toonzetting van de Catechismus proeven we ook iets van de bedreiging als gevolg van de noodzaak van ons sterven. Daarom staat er dat het geen betaling is, maar alleen maar een afsterving van de zonde. Niet meer dan dat. Maar ook niet minder.

Antithese

In dat raam noemt de Bijbel nog twee zaken die ons door de Here geopenbaard zijn en staan tegenover moderne evolutiegedachten:

1. De dood behoort niet bij het leven en is de mens van nature vreemd, wat betreft zijn schepselmatige bestemming.
2. De dood is gevolg van de zonde. De Here heeft in het paradijs al de dood verboden als straf aan de zonde in de dreiging. Op grond daarvan zal de mens de dood in zijn sterven steeds ervaren als onnatuurlijk en bedreigend. Van de vrees voor de dood (Hebr. 2:13) kan alleen de belijdenis van het voorgaan van Jezus Christus door het graf heen ons redden. Zijn opstanding is in de weg van het aanvaarden van de belofte onze opstanding (o.a. Rom. 6:1-14; Ef. 2:7).

De dood van de mens

Het moet duidelijk zijn dat we hier nu niet spreken over het sterven van de mens in het algemeen. De schepselmatige betekenis van de dood in de natuur in het algemeen is niet aan de orde.

De Schrift plaatst het sterven van de mens buiten de oorspronkelijk goede en natuurlijke orde van het paradijs. Tegelijk valt de dood niet buiten Gods handelen met een gevallen wereld. In dat handelen heeft het kind van God een eigen plaats ontvangen. De wereld is immers als in barensoed en wacht op het openbaar worden van de heerlijkheid van de kinderen Gods (Rom. 8).

Zijzelf weten dan van de belofte toekomst: hun innerlijke mens wordt van dag tot dag vernieuwd (2 Kor. 5). Ze weten van de bestemming die uitgezet is (Rom. 14:7-8). Ze weten ook van de vaste weg erheen: door het geloof in leven en sterven met Christus (Fil. 1:21). Zo weten ze zich in deze wereld als burgers van het rijk uit de hemel (Fil. 3:28), hier op aarde vandaag aan het werk gezet in de dienst in het Koninkrijk van Christus.

Van twee kanten getrokken

Christenen hebben hun banden, die niet veracht mogen worden en waarvan alleen de Here kan ontslaan. Ze hebben ook hun band aan de Christus, die hen naar Zich toe trekt (Fil. 1:23). Maar dan zien we ook gebeuren dat wanneer het nodig is bij verwisseling van werkterrein de Here de banden met de aarde losmaakt en de christen tot Zich trekt. Hij troost. Op aarde, ook als we het sterven onder ogen moeten zien.

Ook met de werkelijkheid van Rom 7:24 hebben we te rekenen: ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van het lichaam van deze dood. Op dubbelzinnige wijze beleeft de christen zijn houding rondom en bij en in het sterven. Op weg daarheen wordt van twee kanten aan de christen getrokken (Fil. 1:23,24) met als enige zekerheid dat met Christus te zijn verreweg het beste is, terwijl hij nog niet los is van zijn aardse taak.

Sterven en toekomst

We spreken over het sterven van een christen. Daarover is anders te spreken dan over het sterven van iemand die niet de naam van de Christus beleden heeft.

Hierbij hebben we te rekenen met de duidelijke uitspraak van de Schrift dat alleen wie gelooft, eeuwig leven heeft (Joh. 3:18). Wie Hem niet gelooft, is al veroordeeld. Alleen de weg van het geloven van het ware geloof doet ons delen in het eeuwige leven. Geloof in Gods Zoon Jezus Christus is de weg die beslissend is over het ontvangen van het eeuwige leven of de eeuwige dood. Het is de mens gezet te sterven en daarna het oordeel (Hebr. 9:27).

Geen uitstel

De Schrift weet niet van een tussentoestand tussen leven en opstanding. De doorgang via het sterven loopt uit of op het eeuwige leven of op de eeuwige dood.

Wij moeten allen voor de rechterstoel van Christus geopenbaard worden, opdat ieder wegdraagt wat hij gedaan heeft: hetzij goed, hetzij kwaad. Het gaat in dat verschijnen om de publieke vrijspraak. De gelovigen bezitten reeds het eeuwige leven (Joh. 3:15 vv.): ze hebben de persoonlijke gemeenschap met Christus ontvangen. Ze blijven daarin ook bij het sterven (HC zd. 22). Ze delen dan tot de dag van de wederkomst in het leven met de gezaligden in de hemel en strijden biddend om de komst van het Koninkrijk (Openb. 6:9).

Het oordeel

Bij het spreken over het oordeel hebben we allereerst te denken aan de dag van de publieke komst van de Here Christus. NGB art. 37 spreekt over de publieke rechtvaardiging, waardoor zal blijken dat wie de naam van Christus beleden heeft, zich aangesloten heeft bij het werk van de Zoon van God. Bij dat oordeel hebben we dus niet te denken aan de afweging van de waarde van allerlei afzonderlijke daden met het oog op de vraag of we het eeuwige leven zullen ontvangen. In de weg van geloof is er al de vergeving en de rechtvaardiging. Niet na de beoordeling van onze daden is er rechtvaardiging, maar in de weg van geloof is er de vrijspraak. Die zal blijken gegeven te worden aan ieder die de Naam van Jezus beleden heeft, omdat de Heer zijn naam belijden zal voor de Vader en de engelen (Matt. 10:32).

Het goede dat in dat oordeel publiek zal blijken in het leven van de christen, is de belijdenis en aanroeping van de naam van de Heer. Ook dat is een genadegave.

Al onze daden zullen openbaar worden (2 Kor 5:10; Matt. 12:36). Ook de zondige daden, maar dan als genadig vergeven zonden, zo schreef iemand. Wel zal er onder de kinderen Gods onderscheid blijken naardat er gedaan is: de een zal vruchten van zijn levensvoering oogsten die door de genade van de Here gegeven zijn. Er is beloning uit genade. De ander zal ternauwernood als door vuur heen ontsnappen. Op grond van dezelfde genade behouden (1 Kor. 3:10).

Sterven en doodgaan

Het sterven van de mens is te onderscheiden van het doodgaan van andere schepselen. De Bijbel omschrijft het: de ziel gaat uit; de levensadem gaat uit en de geest gaat naar de Schepper (Pred. 12: 1 vv.). Dat lezen we niet van dieren en andere levende schepselen. Daarom lijkt het ons on-menselijk bij een mens te spreken van zijn doodgaan, wie hij dan ook is. Beter is het te spreken van sterven, rekening houdend met het feit dat de mens een ziel heeft. De mens geeft de geest (Gen. 49:33).

Memento mori: gedenk te leven

Voor de christen mag het 'memento mori' een oproep zijn om zich in te stellen op de toekomst die de Here geeft. Daartoe bereidt God ons door de Geest. Hij geeft die Geest als onderpand van wat komt. Vooral 2 Kor. 5 wijst ons de weg. De innerlijke mens wordt van dag tot dag vernieuwd, totdat we eens overkleed zullen worden met de heerlijkheid Gods en eeuwig leven in volheid hebben.

De voorsmaak van de eeuwige vreugde die nu te genieten is (HC vr. 58), is dan veranderd in het genieten en volle

werkelijkheid geworden.

Memento mori. Voor de christen de oproep: gedenk te leven. Voor de ongelovige een oproep tot bekering tot leven in de Naam Jezus Christus.